

مرکز آموزش عالی فنی شهید شمسی پور تهران

تحقیق درسی: اخلاق اسلامی

استاد: حاج آقا صادقی

توسط دانشجو: مهدی طلائی اصل ۷۹۱۳۳۲۴۵

مقدمه

طرح برنامه های اسلام به صورت مسلکی اجتماع و با اصولی منسجم و هماهنگ و ناظر به زندگی فردی و اجتماعی انسان ها از ضرورت های امروز است. در این راه ، قرآن کامل ترین و موثق ترین سندی است که می توان به آن اتکا کرد. با تدبیر در آیات قرآن ، که خود هدف عالی قرائت و تلاوت آن است ، همگان به عیان می بینند که قرآن کتاب زندگی و آیه های آن تماماً آیه های زندگی و حرکت است : کتاب انزلناه الیک لتخرج الناس من الضلمات الی النور^۱ و آموزه های نظری و علمی آن پیوسته و جملگی اجزای نظامی است که در آن ، انسان دارای فطرت سلیم خدایی به انسانی کامل تبدیل می شود- انسانی که هم دنیای متعادل و موفق دارد و هم از عاقبت نیکی برخوردار است ؛ انسانی که می داند با خود و خدایش چگونه باشد و با خلق به چه سان رفتار و عمر را چگونه سپری سازد و چگونه زندگی کند: انما المومنون الذین امنوا بالله و رسوله ثم لم یرتابوا و جاهدوا باموالهم و انفسهم فی سبیل الله اولئک هم الصادقون.^۲

اثر فرهنگ و سنت های جامعه در اخلاق

و اذا قيل لهم اتبعوا ما انزل الله قالوا بل نتبع ما الفينا عليه اباءنا

بقره : ۱۷۰

و چون به آنان [، مشرکان و کفار،] گفته شود: از آنچه خدا فرودرستاده پیروی کنید؛ گویند: [نه]، بلکه از آنچه پدرانمان را بر آن یا فتمیم پیروی می کنیم...

به مجموعه عقاید و تاریخ و آداب و رسوم و سنت های جامعه فرهنگ می گویند که به روح و فکر افراد آن جامعه شکل می دهد و زمینه ساز نیکی ها و زشتی ها می شود. اگر آداب و عادات جامعه در جهت خوبی ها و صلاح باشد، صفات عالی انسانی رشد می کند و اخلاق افراد آن جامعه همسو با آن خواهد بود؛ همان طور که فرهنگ های آلوده و سنت های غلط و منحرف موجب پرورش اخلاق رذیله و پست می شود.

قرآن می فرماید: وقتی از کارفران و گنه کاران می پرسیدند که چرا اعمال زشت انجام می دهید و چرا مجسمه های بی روح را می پرستید و چرا دخترانتان را زنده به گور می کنید و چرا از راه خدا پیروی نمی کنید؛ در پاسخ می گفتند: اقوام و پدرانمان را این گونه یافته ایم.

البته آیات ۲۱سوره لقمان، ۱۰۴ مائده، ۷۸ یونس، ۵۲ تا ۵۴ انبیاء، ۷۴ تا ۷۶ شعراء، ۲۲ تا ۲۳ زخرف نیز از جمله آیاتی است که در آنها، تأثیر فرهنگ و سنن جامعه در اعتقادات و اخلاقیات انسانها بیان شده است.

در محیط پاک ، انسان های پاک پیدا می شوند

و البلد الطیب یخرج نیاته، باذن ربه و الذی خبت لایخرج

الانکدا کذالك نصراف الایت لقوم یشکرون

اعراف : ۵۸

و گیاه سرزمین پاک به اذن پروردگارش بیرون می آید ؛ و از زمین

بد ، جز اندک گیاهی پدید نمی آید . این چنین ما آیات

[توحید خود] را گوناگون می آوریم برای گروهی که سپاس می گزارند.

محیط زندگی اثر فوق العاده ای در روحیات و رفتار انسان دارد ؛ زیرا انسان

طبیعتاً بسیاری از صفات و روحیات خود را از محیط کسب می کند . از این

رواسلام برای سالم سازی اجتماع و حفظ سلامت آن فرایضی همچون اقامه نماز

وامر به معروف ونهی از منکر و توصیه به حق و صبر را واجب کرده است تا

دائماً جامعه پالایش شود. خداوند دراین آیه شریفه انسان را به گیاه و محیط

زندگی او را به زمین تشبیه کرده است که اگر شوره زار باشد ، گرچه باران هم

بر آن ببارد ، چیزی نمی روید ؛ اما اگر حاصل خیز باشد ، قطرات حیات بخش

باران مؤثر می افتد و گل و سنبل می روید.

اما باید دانست که انسان محکوم محیط نیست
یعبادی الذین ءامنو ان ارضی واسعه فایای فاعبدون

عنکبوت : ۵۶

ای بندگان من ، که ایمان آورده اید ، بی تردید
زمین من پهناور است. پس تنها مرا پرستش کنید.

قبلاً گفتیم که محیط در پرورش روحی و فکری انسان مؤثر است ، اکنون می
گوییم محیط علت تامه برای خوب و یا بد بودن افراد نیست و هیچ کس نمی
تواند بدی محیط زندگی خود را علت بدی خود بداند. قرآن به مؤمنان هشدار
داده است که محیط بد هجرت کنند و خود و خانواده خود را از ورطه تباهی
و گناه خارج سازند؛ زیرا محیط آلوده دشمن فضایل اخلاقی مؤثر است.
پیامبر اکرم (ص) می فرمایند: «هر کس برای حفظ دین خود از جایی به جای
دیگر (اگر چه فاصله آن کم باشد) هجرت کند ، مستحق بهشت است و هم نشین
محمد و ابراهیم خواهد بود»^۲.

راز کسب محبوبیت اجتماعی ایمان و عمل صالح است

ان الذین ءامنوا و عملوا الصالحات سیجعل لهم الرحمن ودا

مریم: ۹۶

خدای رحمان به زودی کسانی را که ایمان آورده و

عمل های شایسته کرده اند محبوب همه گرداند.

ایمان به خدا و عمل به آیین او جاذبه و کشش ایجاد می کند ، به طوری که حتی افراد ناپاک هم انسان مؤمن و نیکوکار را دوست دارند . در روایتی از پیامبر اکرم(ص) چنین آمده است : «هرگاه خدا بنده ای را دوست بدارد، به جبرئیل می گوید: ”من فلان بنده ام را دوست دارم. تونیز او را دوست بدار.“ آن گاه جبرئیل در آسمانها ندا می دهد: ”ای اهل آسمان ها ، خداوند این بنده را دوست دارد . شما نیز او را بدارید.“ سپس این محبت در زمین منعکس می شود»

بندگی کن تا که سلطانت کنند	تن رها کن تا همه جانت کنند
خوی حیوانی سزاوار تو نیست	ترک این خو کن که انسانت کنند
چون نداری درد درمان هم خواه	درد پیدا کن که درمانت کنند
بنده شیطانی و دارای امید	کی ستایش همچو یزدانت کنند
سوی حق نا رفته چون داری طمع؟	همسر موسی بن سلیمانت کنند
شکر و تسلیم سلیمانت کو؟	ای که می خواهی سلیمانت کنند
از چه شهوت قدم بیرون گذار	تا عزیز مصر و کنعانت کنند
همچو سلمان در مسلمانی بکوش	ای مسلمان تا که سلامت کنند

جوهری

در آینده ، فقط دوستی با مؤمنان سودمند است

الاخلاء یومئذ بعضهم لبعض عدو الاالمتقین

زخرف: ۶۷

در آن روز ، دوستان - مگر پرهیزکاران - دشمن یکدیگرند.

امام علی(ع) فرمودند : «معاشره نوری الفضائل حیوه القلوب.»^۱ زندگی و بقای دل ها در هم نشینی با فاضلان است.

رسیداز دست محبوبی به دستم	گلی خوش بوی در حمام روزی
که از بوی دل آویز تو مستم	بدو گفتم که مشکی یا عبیری
ولیکن مدتی با گل نشستم	بگفتا من گلی ناچیز بودم
و گرنه من همان خاکم که هستم ^۲	کمال هم نشین بر من اثر کرد

.

.

شرایط برادری و اخوت اسلامی نماز است

فان تابلو و اقاموا الصوه و ءاتوا الزكوه فاخوانکم

فی الدین و نفصل الایت لقوم یعلمون

توبه: ۱۱

پس اگر توبه کردند و نماز را بر پا داشتند و زکات دادند ، برادران دینی شما خواهند

بود؛ و ما آیات و نشانه های خود را تفصیل می دهیم برای گروهی که بدانند. رفاقت و هم نشینی و هم از موانع این راه . روح انسان بسیار حساس است و از چیزهای دیگر متأثر می شود. شاید اگر با امر و یا رفتاری که خلاف طبع اوست برخورد کند ، ابتدا آن را مکروه و ناپسند ببینید ؛ اما تدریجاً با آن مانوس می شود و از آن رنگ می گیرد و قلب آدمی حالت ثابتی ندارد و از القائات شنیده ها تأثیر می پذیرد ؛ بلکه باید گفت بیش ترین اثر را مصاحب و هم نشین انسان در او دارد، به طوری که اگر این هم نشینی ادامه یابد کاملاً همانند یکدیگر می شوند . دوست خوب و هم نشین صالح مانند یکی از اعضای بدن انسان است که وجودش برای انسان حیاتی است. از این رو قرآن اولین و در عین حال ، مهم ترین شرط برادری دینی را بر پا داشتن نماز و پرداخت زکات شمرده است؛ چه این که اگر کسی حق خدایی را که خالق و رازق اوست ندهد، در دوستی او هیچ فایده ای نخواهد بود.

دوستی باید بر اعتقادات و ارزش ها بنا شود

یا ایها الذین ءامنوا لاتتخذوا عدوی وعدوکم اولیاء تلقون الیهم بالموده

ممتحنه: ۱

ای کسانی که ایمان آورده اید ، دشمن من

و دشمن خودتان را دوستان خود مگیرید...

دوستی و محبت باید حول محور اعتقاد شکل گیرد؛ به طوری که اگر بین دوستی و اعتقاد تضاد به وجود آمد ، انسان حفظ اعتقاد را بر دوستی ترجیح دهد . به عبارت دیگر ، تولا، یعنی دوستی خدا و دوستان او را ، وهمچنین تبرا، دشمنی دشمنان خدا ، را سرلوحه زندگی خود قرار دهد و برای خدا دوست بدارد و برای خدا دشمنی کند.

در ادامه آیه ، خداوند مطالبی می آورد که گویا دلیل این فرمان است: «اینان] دشمنان خدا] به آنچه بر شما نازل شده است کفر می ورزند و رسول خدا و شما را به سبب ایمان آوردن به پروردگارتان از شهر و دیارتان بیرون می کنند. چنین افرادی شایسته دوستی و محبت نیستند.»

سلمیان نبی (ع) فرموده است: «تا ندیده اید شخص با چه کسانی هم نشین است درباره او قضاوت نکنید؛ زیرا هر کس به وسیله دوستان وهم نشینانش شناخته می شود و نسبتی بین او و یارانش وجود دارد.»

کم نشین با بدان که صحبت بد   گر چه پاکی تو را پلید کند
آفتاب ارچه روشن است آن را   پاره ای ابر ناپدید کند

تا توانی کن حذر از یار بد   یار بد بدتر بود از مار بد
مار بد تنها همین بر جان زند   یار بد بر جان و بر ایمان زند^۱

غفلت از یاد خدا موجب می شود شیاطین هم نشین انسان شوند

و من یعش عن ذکر الرحمن نقیض له، شیطانا فهوله، قرین

زخرف: ۳۶

و هر کس از یاد خدای رحمان [(بر اثر اشتغال به شهوات)] چشم بپوشد [و کوردل شود] برای اوشیطانی می‌گماریم که همواره [برای وسوسه و گم راهی] یار و قرینش باشد.

امام علی(ع) درباره غفلت و لزوم بیداری بیاناتی گویا و زیبا و جامع دارند که به هیچ توضیحی آن‌ها را می‌آوریم:

- چه شده است که شما را همچون بدن‌های بی جان و جان‌های بی بدن و عابدان ناپرهیزگار و بازرگانان بی سود و بهره‌و بیداران خفته و حاضران غایب و چشم‌داران نابینا می‌بینم؟^۲
- هشدار! هشدار! ای شنونده، بکوش، بکوش، ای بی‌خبر، هیچ کس مانند شخص آگاه تو را آگاه و خبردار نمی‌کند^۳؛
- وای بر فرزند آدم که چون غافل است و گم کرده راه و سرگشته^۴!
- با پیوسته به یاد خدا بودن، پرده غفلت به کنار می‌رود^۵؛
- هر که از حوادث روزگار غافل شود دست تقدیر مرگ او را بیدار کند^۶.

- رسول خدا (ص) نیز فرمودند: «غافل ترین مردم کسی است که از دگرگونی احوال دنیا پند نگیرد»^۱.
  - حضرت به ابوذر فرمودند: «ای ابوذر، قصد کار نیک کن، هر چند آن را به کار نبندی تا در زمره غافلان نوشته نشوی»^۲.
- امام سجاد (ع) در بیان عوامل غفلت آور فرمودند: «وای بر تو! ای پسر آدم، بدان که سنگینی پرخوری و سستی و تنبلی حاصل از پر کردن معده و مستی سیری و نیز غفلت حاصل از قدرت از چیزهایی اند که انسان را در زمینه عمل کند و تنبل می کنند و ذکر را از یاد می برند و از نزدیک بودن مرگ غافل می سازند تا جایی که شخص گرفتار دوستی دنیا گویی از مستی شراب دیوانه شده است»^۳.

شش برنامه مهم اجتماعی در یک آیه

ان الله يأمر بالعدل والاحسان و ایتای ذی

القربی وینهی عن الفحشاء و المنکر

و البغی یعظکم لعلکم تذكرون

نحل: ۹۰

به بقین خداوند به عدالت و نیکی کردن و ادای حقوق خوشیناوند فرمان می دهد؛ و از گناه و عمل ناپسند و تعدی و تجاوز باز می دارد و شما را پند می دهد؛ باشد که متذکر شوید. این آیه جامع ترین و کامل ترین آیه ای است که خیر و شر در آن جمع است؛ و محتوای آن بسیار جذاب است؛ به طوری که در صدر اسلام، بعد از نزول، دل های فراوانی را متصرف شد.

پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «تمام تقوا در این سخن خداوند است.»^۱ آن گاه این آیه را تلاوت کردند. این آیه سه امر دارد و سه نهی؛ و دستورالعمل کلی اسلام و یکی از مواد قانون اساسی دین و منشور جهانی آن است. اهمیت این آیه تا جایی است که آخرین سخن امام باقر (ع) در خطبه های نماز جمعه همین آیه بود؛ و در پی آن، عرض می کرد:

«خدایا، ما را از کسانی قرار ده که اندرزها را می شنوند و به حالشان مفید است.»

به راستی احیای اصول سه گانه عدل و احسان و بخشش به خویشاوندان و مبارزه با انحرافات سه گانه فحشا و مکنر و بغی کافی است تا دنیایی آباد و آزاد و به دور از هر ظلم و قفر و فساد ایجاد شود.